AARBØGER

FOR NORDISK OLDKYNDIGHED OG HISTORIE

ANNUAL OF THE ROYAL SOCIETY OF NORTHERN ANTIQUARIES

2007

DET KONGELIGE NORDISKE OLDSKRIFTSELSKAB
KØBENHAVN 2010

© 2010 Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab
Frederiksholms Kanal 12
DK-1220 København K.

ISBN 978-87-87483-14-8
ISSN 0084-585X

Redaktion: Poul Otto Nielsen (ansv.) og Ulla Lund Hansen
Grafisk tilrettelæggelse og billedbehandling: Jan Holme Andersen

Udgivet med støtte fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation

Grunddesign, prepress og tryk: Narayana Press, Gylling
Skrift: Minion
Papir: 130 g Chorus Satin

Omslag: Den Kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring
nedsat ved forordning af Kong Christian VII den 22. maj 1807
Medlemmer i perioden 1807-1816, fra toppen mod højre:
Kommissionens formand A.W. Hauch, F. Münter,
kommissionens sekretær R. Nyerup, P.J. Monrad,
W.H.F. Abrahamson, B. Thorlacius, E. Vargas Bedemar,
E.C. Werlauff, og L.S. Vedel Simonsen

Alle manuskripter sendes til vurdering hos to anonyme referees,
inden de accepteres til trykning

All papers are subject to anonymous peer refereeing

Vor einer möglichen Publikation werden alle Manuskripte
zwei anonymen Referenten zur Begutachtung vorgelegt

Salg til ikke-medlemmer i kommission hos:
Herm. H. J. Lynge & Søn
Internationalt antikvariat
Silkegade 11
DK-1113 København K.
www.lynge.com
herman@lynge.com

Salg med rabat til medlemmer direkte fra Selskabet
– se bagest i bogen

Oldsagskommissionens tidlige år

forudsætninger og internationale forbindelser

Nationalmuseets 200 års Jubilæumssymposium
24.-25. maj 2007

arrangeret af Nationalmuseet og Wormianum
i samarbejde med Kulturarvsstyrelsen

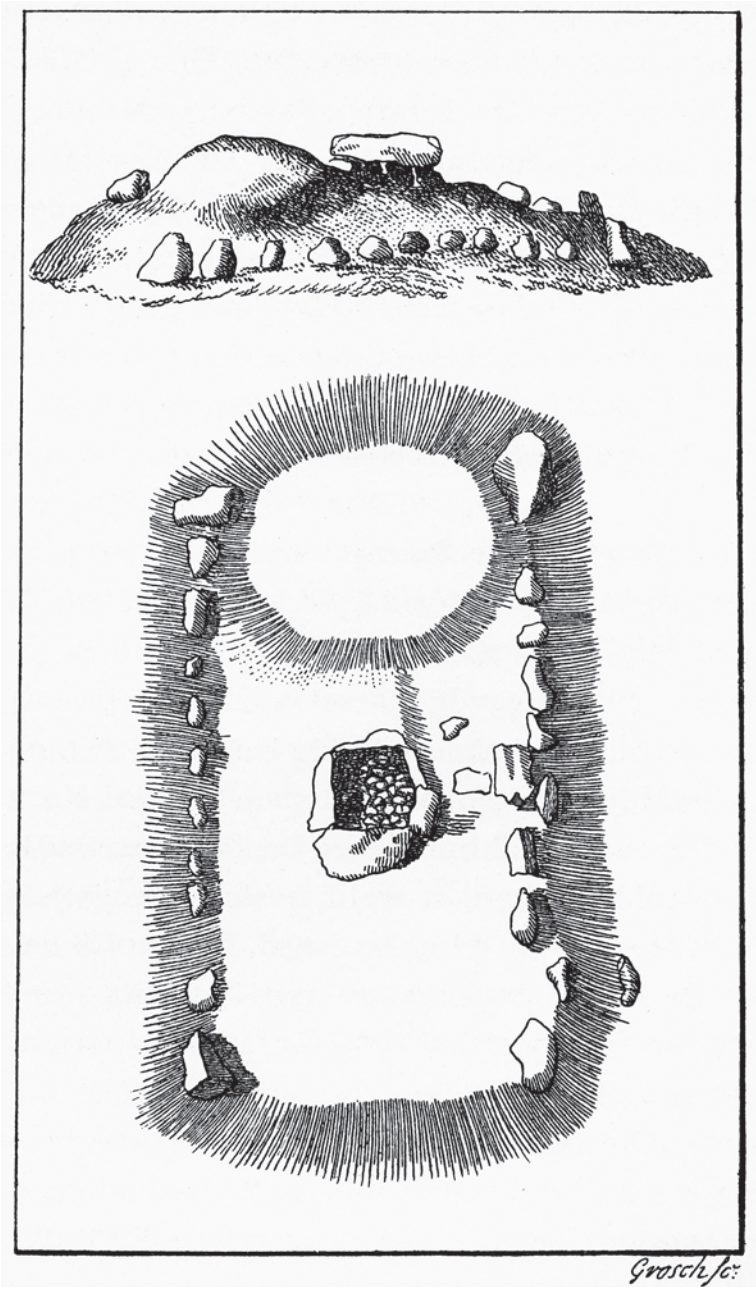

Kong Hildetands høj. Frontispice til F. Münters bog fra 1806 »Lejre i Sjelland i Begyndelsen af det Nittende Aarhundrede«, der var medvirkende til oprettelsen af Den Kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring i 1807.

The barrow of King Hildetand in Lejre on Zealand. Frontispiece in F. Münters book of 1806 that took part in the establisment of the Royal Commission for the Preservation of Antiquities in 1807.

Møntfund fra Helstaten 1801-31

Dokumentation, bevaring, administrativ praksis

Af JØRGEN STEEN JENSEN

Abstract: *Da Myntkabinettet på Rosenborg Slot fik sin første fastansatte inspektør, Christian Ramus, i 1801, begyndte også forvaltningen af mønter og medaljer, der indkom som danefæ til Rentekammeret. Da der i 1807 ved Myntkabinettet blev oprettet en Fundprotokol, var det kun de fundmønter, der siden 1801 var udtaget til kabinettet, der blev indført. Fundprotokollen tjente nemlig i begyndelsen primært som dokumentation for tilvæksten over for Rentekammeret. I Fundprotokollen er der indført 25 møntfund, som er indkommet indtil Ramus' død 1832, heraf har han selv indført 19, mens de sidste 6 skyldes Christian Jürgensen Thomsen. Fundene kommer fra hele monarkiet, heraf ét fra Norge, fire fra Slesvig-Holsten, mens endelig ét er fra Helsingborg i Skåne. Tre væsentlige fund fra perioden er derimod ikke indført i Fundprotokollen. Der er redegjort for disse forhold i to lister, Bilag 1-2.*

Da Møntsamlingen – som dengang hed Det kongelige Mynt- og Medaillecabinet – efter 1784 var blevet vel installeret på Rosenborg med sine seks store skabe, hvori var indbygget montrer, og beskrivelsen af den nationale samling i 1791 var udgivet i to svære foliantbind,[1] så var spørgsmålet, hvordan man skulle komme videre? Den mand, der hidtil havde trukket i trådene, Ove Høegh-Guldberg, havde mistet magten ved omvæltningen i Statsrådet i 1784 og var blevet sendt til Århus som stiftamtmand, mens den kommission, som han havde fået nedsat til at ordne Møntkabinettet, havde udrettet, hvad den skulle.[2] Yderligere havde det vist sig, at Georg Zoëga, den højtbegavede mand, som Guldberg havde udset til at overtage ledelsen af Møntkabinettet, hellere ville blive i Rom end vende hjem til København (Mørkholm 1981, 123-29). Det blev derfor foreløbig en slotsforvalterfuldmægtig, som overtog ansvaret for samlingen. Men på længere sigt blev vejen nu åben for en ny person, nemlig Christian Ramus (1767-1832) (fig. 1). Ramus var også en klassisk dannet forsker, og han var, ligesom Zoëga, uddannet i Wien hos datidens store internationale autoritet, Joseph Hilarius Eckhel. Ramus fik først en to-årig ansættelse ved Møntkabinettet 1799, og derefter fra 1801 en fast ansættelse som inspektør, et ord, der må være direkte oversat fra det tyskøstrigske 'Aufseher'. Det er så vidt vides første gang, at denne nu så udbredte stillingsbetegnelse er brugt her i landet. Ramus fik endelig titel af direktør for kabinettet fra 1821 til sin død 1832.

Christian Ramus' baggrund var som sagt klassisk, og det lykkedes ham i de vanskelige år under og efter Englandskrig og Statsbankerot at få et 2-binds trykt katalog ud over samlingens antikke mønter, affattet på latin (Ramus 1816). Det græske bind er for længst afløst af et nyt standardværk, den græske 'sylloge' (Schwabacher et al. 1942-79), men for de

Fig. 1. Christian Ramus. Portræt, formentlig fra 1789, af ukendt maler. Kopi af C.C. Andersen, 1881. Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling.

Christian Ramus. Portrait, probably from 1789, by unknown artist. Copy by C.C. Andersen 1881. The Royal Collection of Coins and Medals.

romerske mønters vedkommende er det – indtil videre – Ramus' katalog, der er det gældende.

Desværre for Ramus var de daglige forretninger kun delvis forbundne med de antikke mønter – hvad der indkom af jordfund som danefæ var først og fremmest mønter fra vikingetiden og middelalderen. Også her gik han (fra omkring 1820) i gang med et nyt plancheværk, men han døde under udarbejdelsen, og den trykte del forblev en torso.[3]

Rentekammeret var tilsynsmyndighed, og det ville gerne følge med i hvordan man forvaltede mønter, der var indkommet, siden det seneste af Møntsamlingens inventarier var afsluttet (1793). Tidspunktet, sommeren 1807, er næppe nogen tilfældighed. Rentekammerets interesse hang nok sammen med nedsættelsen af Oldsagskommissionen i maj samme år. Christian Ramus har derfor *… bestemt en egen Katalog for de* [middelalderlige] *Mynter…, som Tid efter anden findes og opgraves her i Landene, fordi Jeg har troet, at disse, skjønt de ikke var fædrenelandske Mynter, dog fortjente for sig selv og næst efter de fædrenelandske at henlegge, da det er Mynter, der i en lang Tid have været almindelig i Brug hos os.*[4] Dette blev den første Fundprotokol på Møntsamlingen, og den er siden blevet ført. Selv kaldte Ramus det en »Fund-Fortegnelse«.

Indledningen er kort og prægnant: *Fortegnelse over en deel for det meste af Middelalderens Mynter, som efterhaanden ere opgravne her i Landene siden A. 1801, og ere blevne til Kabinettet indleveret.*

Christian Ramus førte fundprotokollen ud fra det forvaltningsmæssige synspunkt, at han skulle gøre rede for, hvorledes mønterne var indkommet til Møntkabinettet, og det var således kun de mønter, som faktisk blev udtaget fra det indsendte materiale, der noteredes, og altså ikke de pågældende funds samlede indhold. Ramus havde heller ikke tænkt på at nummerere fundene, det var først efterfølgeren, Christian Jürgensen Thomsen, der – formentlig ud fra sin erfaring med Oldsagskommissionen – indførte en nummerering med romertal, som så blev ført tilbage til det første fund fra 1801.

Det var kun knap en snes fund, som Ramus fik indført i Fundprotokollen, svigtende helbred og store fundmængder fik materialet til at vokse ham over hovedet.[5] Men da næsten alle fundene har været kritisk behandlet i nyere tid, kan det være naturligt at give en summarisk liste med henvisning til nyere behandling, se *Bilag 1*. Det skal bemærkes, at begyndende med C.J. Thomsen har flere af Ramus' efterfølgere indføjet klargørende notitser i protokollen, da det ikke altid umiddelbart har været entydigt, hvilken mønttype Ramus har haft i tankerne. Efter Ramus' død blev endnu nogle fund, som var fremkommet i hans embedsperiode, indført i Fundprotokollen, utvivlsomt på foranledning af C.J. Thomsen, der tiltrådte som en af kabinettets inspektører. I alt er der i Fundprotokollen noteret 25 fund fra perioden 1801 til Ramus' død 8. juli 1832.

Som det ses af listen i *Bilag 1* med de 25 fund, omfatter de materiale fra hele monarkiet, ikke alene fra Danmark, men også fra Norge (FP V) og Slesvig-Holsten (FP VI, XVI, XVIII og XXII). På denne måde kan man sige, at Møntkabinettet under sin første videnskabelige leder havde status af en institution, som dækkede både Dobbeltmonarkiet Danmark-Norge og Hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Forholdene svarede således ganske til det, man den dag i dag kan iagttage i udstillingen i Nationalmuseets Middelalder- og Renæssancesamling (jf. Jensen 2002). Danefæbestemmelserne anses normalt for at have været gældende i Slesvig, men der er fremdraget et enkelt tilfælde, som viser, at de dér kunne 'fortolkes', når det var opportunt (Adamsen & Jensen 1991, 94, 98 f.). I Holsten gjaldt danefæbestemmelserne ikke (FP XVI), men det hindrede ikke at tilsvarende praksis søgtes opretholdt, når det var bekvemt (jf. Breitenstein 1948, 87). Derimod har et fund fra Helsingborg jo ikke rigtig noget at gøre i en officiel Fundprotokol, uanset at Skåne var dansk, da mønterne blev gemt hen (FP VIII). Man kan også undre sig over, hvorledes Møntkabinettets chef siden 1803, overkammerherre Adam Wilhelm Hauch (1755-1838), netop i 1809, hvor de politiske forhold mellem Danmark og Sverige var komplicerede, og der en overgang var planer om en dansk invasion i Skåne (Galster 1953), har fået fingre i dette møntfund?

Det er ret oplagt at spørge, hvor mange fund, der eventuelt ikke er ført i Fundprotokollen i Ramus' tid? Et udtømmende svar kan kun gives efter en nøjagtig gennemgang af korrespondancen, og selv dette arbejde vil ikke være udtømmende, da det jo næppe var alle fund, der nåede frem til København, ligesom lensgrever og lensbaroner indtil Grundloven 1849 havde danefærettighederne på deres besiddelser. Tre vigtige fund, som af den ene eller den anden årsag ikke er indført i Fundprotokollen, er anført nedenfor i *Bilag 2*.

Den administrative praksis, når der fremkom et møntfund, var i øvrigt, at mønterne blev indleveret til sognepræsten eller den verdslige øvrighed. Derfra blev de indsendt til Rentekammeret, som lod dem gå videre til Møntkabinettets chef A.W. Hauch. Han ekspederede dem derefter videre til Ramus, der angav, hvad han ønskede at beholde til kabinettet. Derefter gik det hele retur til Hauch, og fra ham til Rentekammeret, som undertiden sendte fundet til prøvning på den Kgl. Mønt for at få metalværdien, hvorefter danefægodtgørelsen fastsattes. Det skete, at Ramus foreslog en ekstra erkendtlighed til finderen. Derefter fik Ramus via Hauch de mønter, han havde ønsket sig til Kabinettet, finderen fik gennem indsenderen fra Rentekammeret tilstillet

danefægodtgørelsen samt – så vidt det kan forstås – normalt også de mønter, som ikke ønskedes på Møntkabinettet. En undtagelse i denne sagsbehandlings afsluttende fase var Fiskbækfundet (FP XXV), hvor det endte med, at en person som Ludvig Læssøe (1808-78), der havde en beskeden stilling ved General-Toldkammer- og Kommercekollegiet, samt muligvis allerede da en form for tilknytning til Møntkabinettet, kunne faldbyde store mængder af fundets borgerkrigsmønter til sine forbindelser.[6]

Den beskrevne tjenestevej ved behandlingen af møntfund kan i øvrigt kun beskrives som kringlet og kompliceret (fig. 2). Muligheden for, at enkelte af de ofte små og lette mønter kunne gå tabt på vejen mellem de mange kontorer, kunne næppe udelukkes.

Det fortjener at bemærkes, at Christian Ramus undertiden fik foretaget en form for publicering af de indkomne fund, se FP I, II, VI, XIII og XXI.

Det forhold, at kun en del af mønterne indgik i Samlingen, må betegnes som helt normalt for 1800-tallets møntkabinetter, hvor man havde blik for private samleres interesser, eller, som Ramus en gang udtrykte det, at *tjene Liebhabere og Samlere, som vi have Forpligtelse til*. Dette synspunkt indgik siden også som grundlag for den byttevirksomhed, der udviklede sig, også i København, og som på mange måder lagde fundamentet til Møntkabinettets udvikling til en samling på europæisk niveau. Bortbytning af dubletter af fundmønter blev formelt standset efter 1898, hvor Møntsamlingen indgik i Nationalmuseet, men det tog nok nogle år, inden de nye tider slog helt igennem.

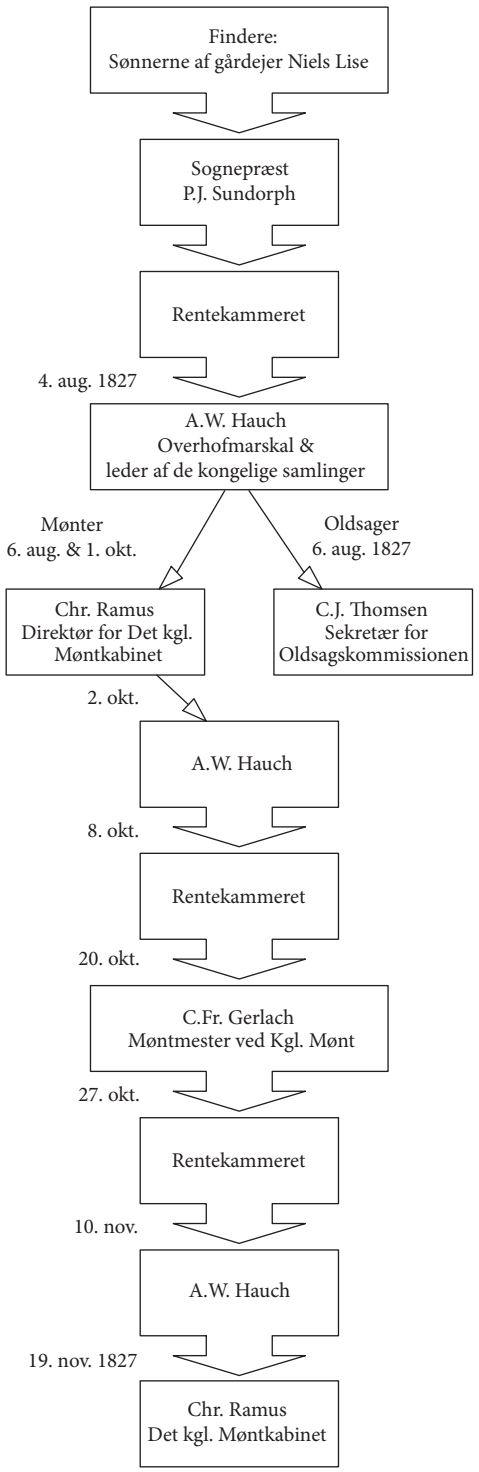

Fig. 2. Skematisk oversigt over den administrative behandling af en danefæsag, her Sønder Kirkeby-fundet 1827 (se Bilag 2, 3). Efter forlæg af Nadia Haupt.

Schematic diagram showing the administrative handling of treasure trove, in this case exemplified by the find from Sønder Kirkeby 1827. Courtesy of model by Nadia Haupt.

Bilag 1

Møntfund indkommet i Christian Ramus' embedstid 1801-1832. Det skal bemærkes, at selve nummereringen i Fundprotokollen ikke stammer fra Ramus' tid. Numrene er først blevet tilføjet efter 1832.

FP I. Vålse, Falster, 1801, tinbæger med 988 sølvmønter, næsten alle nordtyske witten, nedlagt efter 1389. 57 mønter udtoges til Møntkabinettet. Fundet blev publiceret af Christian Ramus (Ramus 1801; DMS, bd. 2, nr. 230).

FP II. »Langesø-fundet«, Vigerslev kirkegård, Fyn, 1802, sort lerpotte med 25 engelske sterlinge og ca. 2.500 nordtyske hulpenninge, nedlagt ca. 1325-75. 17 hulpenninge udtaget til Møntkabinettet. Fundet blev ganske kort publiceret af Christian Ramus (Ramus 1803; DMS, bd. 2, nr. 216).

FP III. Roskilde, Skt. Jørgensbjerg, 1802. 251 mønter, fundet i »et Been«, 251 danske mønter, nedlagt efter 1283. 42 af disse borgerkrigsmønter udtoges til Møntkabinettet (DMS, bd. 2, nr. 98; Märcher 2007).

FP IV. Stjær, 1802. Vistnok ca. 19.000 mønter, af hvilke 104 udtoges til Møntkabinettet. Nedlagt før ca. 1320 (DMS, bd. 2, nr. 132).

FP V. Norge 1806. På et loft på gården Halangen, nord for Drøbak på østsiden af den indre Oslofjord, fandtes 205 hollandske og tyske hele og halve speciedalere, hvoraf tre udtoges til Møntkabinettet. Slutmønt 1634 (Holst 1940, 96 nr. 10).

FP VI. Erlev, Sønderjylland, 1807, 19 guldmønter og 241 sølvmønter, hvoraf Møntkabinettet beholdt 12 guldmønter og 44 sølvmønter. Nedlagt efter 1487. Fundet blev publiceret af Chr. Ramus (Ramus 1807; DMS, bd. 2, nr. 288).

FP VII. Bornholm, 1807 eller før 1807, 4 vikingetids mønter indsendt af amtmanden på Bornholm. Galster nr. 40 (Galster 1980, 127).

FP VIII. Helsingborg, Skåne, 32 små tyske sølvmønter, fundet 1798, indkommet 1809. Møntkabinettet beholdt 12 mønter, heraf 8 nordtyske og pommerske witten samt 4 viertelwitten fra Mecklenburg. Fundet, der må være nedlagt sent i 1300-tallet eller omkring 1400, kendes vistnok ikke fra andre kilder (Rasmusson 1934, 233-35, 251).

FP IX. Lyngby kirkegård, Nordsjælland. 26 mønter fra Valdemar I, hvoraf Møntkabinettet beholdt 10 stk. Nedlagt ca. 1160 (DMS, bd. 1, nr. 54).

FP X. Falster 1809, indkommet 1810. 80 turnoser, nedlagt efter 1294, fundet ved pløjning på et ikke nærmere identificeret sted. 3 mønter udtoges til Møntkabinettet (DMS, bd. 2, nr. 114).

FP XI. Vellensbygård, Nylarsker, Bornholm. 46 mønter, 10 møntfragmenter samt brudsølv. Fundet 1811, indkommet 1812. Slutmønterne af det ikke særligt velbeskrevne fund synes at være fra sidste fjerdedel af 900-tallet. Galster nr. 16 (Galster 1980, 41f.).

FP XII. Mårum, Nordsjælland. Møntskat, fundet i lerkrukke. Der indsendtes 111 mønter, hvoraf 45 udtoges til Kabinettet. Nedlagt efter ca. 1405 (DMS, bd. 2, nr. 247).

FP XIII. Selsø, Horns herred, Nordsjælland. Omkring 1300 vikingetidsmønter indsendtes i 1822 gennem Rentekammeret til Møntsamlingen. Fundets nedlæggelse dateres til ca. 1060. Mønterne blev ikke ført i fundprotokol, men Ramus foretog en foreløbig publicering et par år efter (Ramus 1824). Siden viste det sig, at overordentlig mange mønter var blevet understukne og spredt blandt notable københavnske samlere. Ligeledes viste det sig efter Ramus' død 1832, at det ikke var muligt at holde mønterne fra Selsø-fundet adskilt fra det lidt senere fremkomne Tørring fund (FP XXI). Sagen har senest været behandlet på tryk af Gert Posselt (Posselt 1989; DMS, bd. 1, nr. 25).

FP XIV. Fra Oldsagskommissionen, tilsendt Møntkabinettet 1821-22. Der omtales i den ikke særlig præcise indførsel en ikke nærmere beskreven mønt fra en biskop i Metz i Lorraine, forskellige, mest tyske, Otto og Heinrich. Det vil sige, tyske mønter udstedt af de tyske konger og kejsere Otto (III) og Henrik (II-III-IV). Fundet synes nærmest at være identisk med de af Galster omtalte og diskuterede 9 tyske vikingetidsmønter fundne på Bornholm før 1821, idet der her var 3 mønter fra bisp Herman af Metz (1073-90). Galster omtaler også en anden, næsten samtidig indsendelse fra Bornholm, nemlig 6 tyske vikingetidsmønter, der blev indsendt 1820 som fundne i Hallebrøndshøj, Frennegård, Ibsker. Galster nr. 47 eller nr. 22 (Galster 1980, 54f., 134f.). Det er formentlig et af disse møntfund, som omtales i Oldsagskommissionens møde 5. april 1821 (Jakobsen 2007, 266).

FP XV. »Bekommen med nogle andre danske Mynter af H. H. Prins Christian, som dels opgraven paa Bornholm og indsendt fra Hr. Cancellieraad Lehmann sammesteds«:

1. En uvis tysk bispemønt.
2. ¼ specie fra hertug August af Braunschweig-Lüneburg, biskop af Ratzeburg, mindemønt for begravelse 1636.[7]
3. To brakteater fra Rostock [formentlig 13- 1500-tal].

4.-10. Andre summarisk beskrevne mønter, utvivlsomt fra vikingetiden.

FP XVI. 192 mønter fra Köthel, som ligger på grænsen mellem Stormarn og Lauenburg, i dag Bundesland Schleswig-Holstein. Mønterne var nedlagt i et lerfad, 33 mønter blev udtaget, som derefter blev tilstillet Møntkabinettet 25. januar 1826. Slutmønten er iflg. den meget omhyggelige indførsel i Fundprotokollen fra 1535 (Kromann & Jensen 1995, 165).

FP XVII. Fra Egå ved vestbreden af Kalø Vig modtog Møntkabinettet 1826 og 1828 henholdsvis 100 og 62 borgerkrigsmønter, der ikke beskrives nærmere, og fundet (evt. et dobbeltfund?) kan derfor kun dateres til ca. 1286-ca.1332 (DMS, bd. 2, nr. 175).

FP XVIII. I 1826 blev indsendt en kurfyrstelig guldgylden fra Köln, ærkebisp Robert af Pfalz, præget i Deutz ca. 1468. Mønten, der var fundet nær Slesvig domkirke, blev indlagt i Samlingen, hvor den stadig forefindes (Jacobsen & Mørkholm 1967, 87 nr. 11).

FP XIX. 9 mønter fra Christian IV og »nogle holsteenske Fyrsters Mynter fra samme Tid« udsøgtes af de »fundene og mest danske fra Kong Christian 4s Tidsalder bestaaende Mynter«; Lindbjerg by, sydøst for Ølgod i Vestjylland.

Herefter er der ikke flere indførsler med Ramus' hånd. Fra Ramus' embedsperiode stammer dog endnu følgende fund:

FP XX. Vemmelev kirkegård, 1829. 29 mønter præget med indskrift for Valdemar I den Store og bisp Absalon, Møntkabinettet udvalgte 8. Mønterne er nedlagt efter 1158 (DMS, bd.1, s. 53).

FP XXI. Tørring, ca. 30 km vest for Horsens. Et stort møntfund, der er opgjort til over 2.500 stykker, men der foreligger desværre ingen fundliste, og en del af mønterne er sammenblandet med Selsø-fundet. Ramus fik kun publiceret en kort fremstilling af fundomstændighederne (Ramus 1832, 209 f.; DMS, bd. 1, nr. 26).

FP XXII. Bünstorf, ca. 20 km nordøst for Rendsborg, Kreis Eckernförde, Schleswig-Holstein. Mellem 4 og 5.000 nordtyske brakteater og ca. 150 tosidede mønter. Skatten, der lå i den allersydligste del af det danske område, formodes at være skjult ca. 1225. Den blev fundet 1827 og indsendt til Møntkabinettet 1828. 551 hele og 69 halve brakteater blev sammen med 78 tosidede mønter udvalgt, resten blev returneret til Overhofmarskallen. Fundets videre skæbne er diskuteret af Galster, men han konkluderer, at det – som det faktisk jævnlig har været tilfældet overalt i Europa langt op i 1900-tallet – formentlig er blevet indsmeltet af guldsmede. Ramus nåede ikke selv til en bearbejdelse af fundet, men C.J. Thomsen foretog en meget nøje indførelse i Fundprotokollen, næsten 70 sider, der har været en afgørende støtte ved både H. Dannenbergs og G. Galsters bearbejdelser (Dannenberg 1880; Galster 1917; 1955; Jensen 1980, 104).

FP XXIII. Munksjørup, Himmerland, ca. 5 km fra Løgstør Bredning. Mønterne blev fundet i en lergrav 1829, og der indsendtes 312 stykker plus diverse brudstykker og halverede mønter til Møntkabinettet, der udtog 128 mønter. På grundlag af de bevarede mønter har man i den seneste bearbejdning dateret fundets nedlæggelse til ca. 1044-47 (Ramus 1832, 204 f.; DMS, bd. 1, nr. 6).

FP XXIV. Vemmetofte gods, Stevns, Sjælland. Fundet skal være gjort 1829, men det blev først ført i protokol efter 1832 af C.J. Thomsen og L. Læssøe. Fundet, hvis nedlægning dateres til ca. 1325-30, skal iflg. protokollen have omfattet 572 mønter, men der udtoges kun »meget faa Stykker« til Møntkabinettet (DMS, bd.2, nr. 150).

FP XXV. Fiskbæk, ved bunden af Lovns bredning, Hjarbæk fjord, Jylland. Fundet i trebenet malmgryde. Fundet antoges at have omfattet 8-9.000 mønter, men kun godt 6.000 var sikkert bestemmelige. Nedlagt ca. 1325-30. Der udtoges 47 mønter til Møntkabinettet, hvor fundbehandlingen foretoges af C.J. Thomsen og L. Læssøe. Om fundets videre skæbne, se ovenfor, s. 250 (DMS, bd. 2, nr. 159).

Bilag 2

Tre væsentlige fund fra ca. 1810, 1818 og 1827, som ikke er indført i Fundprotokollen.

1. Gården Fjerdingrein, Heidal anneks til Vågå præstegæld, beliggende i en vestlig sidedal til den nordlige Gudbrandsdal, ca. 1810. Nedlægningstidspunktet kan formentlig dateres til perioden c.1130 til c.1150. Det var midt under Englandskrigene, forbindelsen mellem Norge og Danmark var meget vanskelig, så den vigtigste kontaktmand synes at have været en ung løjtnant Grove, som bragte et antal af fundets mønter til København, hvor den unge samler C.J. Thomsen erhvervede et repræsentativt udvalg. Ramus fik ganske vist udvirket en kongelig resolution om danefæreglernes gyldighed i Norge (12. september 1811), men den har vel på grund af krigsforholdene næppe fået den store betydning (Jensen 1981, 68, 85). Derimod foreligger der en skildring af forholdene omkring fundet i Ramus' efterladte manuskript til hans planlagte dansk-norske middelalderlige møntværk. Disse dele blev udgivet af Georg Galster 1965, og de giver sammen med illustrationerne på den relevante planche i værket en fornemmelse af fundets indhold. Ifølge Ramus' og hans medhjælper Ole Devegges opfattelse skulle et lille halvt hundrede af de på planchen afbildede mønter stamme fra Fjerdingrein.[8] Fundet er, så vidt vides, det eneste, som belyser Norges mønthistorie i nævnte periode.

2. I 1819 modtog kabinettet en Heraclius medalje, som året før var fundet i en mergelgrav på godset Klethkamp (Landkreis Plön, Holsten). Den blev indsendt af godsets ejer, grev L.A. v. Brockdorff på opfordring af Ramus' chef A.W. Hauch, idet man var blevet opmærksom på stykket gennem avismeddelelser. Stykket blev med en ekspertise fra Ramus forevist kongen, Frederik VI, og det blev derefter indlemmet i Møntkabinettet, hvilket blev noteret i Ramus' optegnelsesbog. Stykket er langt yngre end den byzantinske kejser Heraclius (610-41) og anses for et produkt af burgundisk hofkultur fra begyndelsen af 1400-tallet (Breitenstein 1948; Jones 1982, 24 nr. 5). Medaljen er udstillet i Møntsamlingens permanente udstilling (Rasmussen 1992, 28 nr. 1).

3. Et skattefund af kufiske sølvmønter fremkom 1827 i Sønder Kirkeby på Falster. Det bestod af 93 dirhemer, slutmønt 846/47, samt brudsølv, og det indgik som danefæ i Møntkabinettet og til Oldsagskommissionen. Forretningsgangen er skildret på skemaet (fig. 2). Det er tænkeligt, at det er sprogproblemerne omkring mønternes kufiske indskrifter, som har hindret Ramus i at føre fundet i Fundprotokollen. Heldigvis har Ramus åbenbart givet den unge orientalist Jacob Christian Lindberg (Kromann & Jensen 1983) lejlighed til at arbejde med fundet, som Lindberg derefter publicerede på fransk i København (Lindberg 1830). Baggrunden for publikationen har nylig været behandlet af Nadia Haupt (2008), hvor det nævnes, at fundets to sølvringe, armbaand samt noget brudsølv blev sendt til Oldsagskommissionen, hvor det imidlertid først registreres mange år senere af C.J. Thomsen (NM 8433). I 1829 sender Thomsen nogle korrekturaftryk til indsenderen af fundet, pastor Sundorph, som derefter takker Thomsen for dette den 19. febr. 1829 (brev i Topografisk Arkiv, Danmarks Oldtid).

Noter

1. Beskrivelsen 1791.
2. Jensen 1981, s. 29-59. Der henvises generelt til denne fremstilling for så vidt angår forholdene på Møntkabinettet indtil 1832.
3. Ramus og Devegge 1832/67; om værkets historie, se Galster 1965 og Jensen 1981, s. 70-72.
4. C. Ramus' skrivelse til sin chef, overhofmarskal A.W. Hauch, 10. august 1807, aftrykt hos Jensen 1981, s. 118.
5. For Møntkabinettets historie i denne periode, se Jensen 1981, specielt s. 64-76.
6. Jensen 1981, s. 70 og 85; om Læssøe, se Weilbach, Dansk Kunstnerleksikon, 4. udg., bd. 5, 1995, s. 232f.
7. Der findes to eksemplarer af pågældende mønt i samlingen, men de har andre provenienser.
8. Galster 1965, specielt s. 63-72; Ramus og Devegge (1867), tavle xxxviii.

Litteratur

Adamsen, Chr. & Jensen, V. 1991. Guldringen fra Strårup. *Museet på Koldinghus, Årbog* 1990-91, s. 86-105.

Beskrivelsen 1791: *Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den kongelige Samling*, Bd. 1-2, København, Det kongelige Mynt- og Medaillecabinet.

Breitenstein, N. 1948. En Heraclius-Medaille fundet i Holsten 1818. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1948, s. 85-100.

Dannenberg, H. 1880. Der Brakteatenfund von Bünstorf. *Zeitschrift für Numismatik*, bd. 7, s. 382-419, tavle 5-7.

DMS = *Danmarks middelalderlige Skattefund c. 1050 – c. 1550,* ved J.S. Jensen, K. Bendixen, N.-K. Liebgott og F. Lindahl under medvirken af Keld Grinder-Hansen og Gert Posselt. Nordiske Fortidsminder, Serie B Nr. 12, 1-2. København, Det Kongelige nordiske Oldskriftselskab 1992.

Galster, G. 1917. *Der Bünstorffer Brakteatenfund*. Berlin. Særtryk af *Berliner Münzblätter*, januar 1917/februar 1918.

— 1953. De dansk-svenske krigspengesedler 1809. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1953, s. 160-178.

— 1955. Bünstorf-fundet 1827. Tillæg og rettelser. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* nr. 7, s. 127-133.

— 1965. Norge eller Jylland. Ramus' og Devegges ufuldendte møntværk tab. xxxvii-xxxix, udgivet og kommenteret. *Numismatiska Meddelanden*, bd. 30, Stockholm, s. 57-82.

— 1980. Vikingetids møntfund fra Bornholm. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1977-78, s. 5-246.

Haupt, N. 2008. J.C. Lindberg and P.O. Brøndsted: the first Danish publication of a Kufic coin hoard – the genesis of an extraordinary book. I: B. Bundgaard Rasmussen m.fl. (red.) *P.O. Brøndsted (1780-1842) – A Danish Classicist in his European Context,* s. 238-248. København, Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab.

Holst, H. 1940. Tyske og nederlandske mynter fra nyere tid i norske funn. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1940, s. 94-121.

Jacobsen (Kromann), A. & Mørkholm, O. 1967. Danske guldmøntfund fra Middelalderen. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1966, s. 71-101.

Jakobsen, T.B. 2007. Nationalmuseets Oprindelse. Oldsagskommissionens mødeprotokoller 1807-48. *Acta Archaeologica*, vol. 78:1, s. 183-334.

Jensen, J.S. 1980. Tyske brakteater i danske fund. *hikuin*, bd. 6, Moesgård, s. 101-110.

— 1981. Det kgl. Mønt- og Medaillekabinet fra 1652 til 1832. I: O. Mørkholm (red.) *Den kongelige Mønt- og Medaillesamling 1781-1981*, s. 9-122. Nationalmuseet.

— 2002. Den dansk-norsk-holstenske helstat på Nationalmuseet. *Danske Museer* nr. 2-3, s.18-19.

Jones, M. 1982. *A Catalogue of the French Medals in the British Museum,* vol. 1, *AD 1402-1610*. London.

Kromann, A. & Jensen, J.S. 1983. Jacob Christian Lindberg og numismatikken. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1983, s. 175-186.

— 1995. Zur Bedeutung des Königlich-Dänischen Münzkabinetts in Kopenhagen für die Erfassung schleswig-holsteinischer Münzfunde. I: R. Albert & R. Cunz (red.) *Wissenschaftsgeschichte der Numismatik. Beträge zum 17. Deutschen Numismatikertag 3.-5. März 1995 i* Hannover, s. 163-170. Speyer.

Lindberg, J.C. 1830. *Lettre à M. Le Chevalier P.O. Brøndsted … sur quelques médailles cufiques dans le Cabinet du Roi de Danemarck, récemment trouvées dans l'île de Falster…* Copenhague, 12 plancher.

Märcher, M. 2007. «Alle de ommeldte Mynter til det Kongelige Mynt-Kabinet» – Om møntfundet fra Skt. Jørgensbjerg. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2007 nr. 2, s. 73-76.

Mørkholm, O. 1981. The Danish Contribution to the Study of Ancient Numismatics c.1780-1880. I: O. Mørkholm (red.). *Den kongelige Mønt- og Medaillesamling 1781-1981* s. 123-164. Nationalmuseet.

Posselt, G. 1989. Vikingetidsskattene fra Selsø og Tørring i arkivalsk belysning. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1989, s.179-202.

Ramus, Chr. 1801. Kort Beretning om et Antal gamle, mest tydske Mynter, fundne i Foraaret 1801 i en Huusmands Hauge på Falster. *Skandinavisk Museum for Aaret 1800*, 2. bind, 2. halvpart, s.164-172.

— 1803. Om Brakteaterne. *Skandinavisk Museum*, 1. hæfte, s. 121, note.

— 1807. Om nogle i Haderslev fundne Mynter. *Det Skandinaviske Litteraire Selskabs Skrifter* 1. Bind, s. 202-210.

— 1816. *Catalogus numorum veterum Graecorum et Latinorum Musei Regis Daniae*, 1-2. Hafnia.

— 1824. Beretning om en i Jorden i Sjelland i Sommeren 1822 funden Samling af gamle Mynter. *Det Skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter*, bd. 20, s. 151-203.

— 1832. (Oplysninger fra Møntkabinettet i) Antiquariske Efterretninger om fundne nordiske Oldsager samt om større Mindesmærker fra Oldtiden og Middelalderen. *Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed*, bd. 1, 1832, s. 181, 204-5 og 209-11.

Ramus, Chr. & Devegge, O. 1832/67. Dansk-norsk middelalderligt møntværk, ufuldendt, afsluttet 1832 og distribueret – i et meget begrænset antal. København 1867.

Rasmussen, E. 1992. *Medaljer.* Nationalmuseets Vejledninger. Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. København.

Rasmusson, N.L. 1934. Medeltida myntfynd från Hälsingborg. I: K.M. Bååth (red.) *Hälsingborgs Historia*, II.2, s. 231-252. Helsingborg.

Schwabacher, W., Breitenstein, N., Mørkholm, O., Jacobsen (Kromann), A., Jenkins, K. & Christiansen, E. 1942-79. *Sylloge Nummorum Graecorum. Danish National Museum. Royal Collection of Coins and Medals*, 1-43, København (amerikansk genoptryk i 8 bind 1982-92). – Schultz, S. & Zahle, J. *Supplement*, København 2004.

Coin finds from the Danish-Norwegian-Schleswig-Holstein monarchy 1801-1832

Documentation, survival rate and administration

After 1784, The Royal Cabinet of Coins and Medals was situated at the castle of Rosenborg, just outside central Copenhagen, and from 1799/1801 it gained its first keeper, Christian Ramus (1765-1832). The general director of the Cabinet was the very influential marshal of the Royal Court, A.W. Hauch (1755-1838). The Cabinet was under the administrative oversight of the Royal Board of Finances (the 'Rentekammer'), and this led to the establishment of a Register of Finds in 1807. The register covered the period from 1801. A total of 25 finds and hoards from both Denmark and Norway as well as the duchies of Schleswig and Holstein entered the Cabinet during Ramus's tenure. Ramus left some of them, however, to be dealt with by C.J. Thomsen (1788-1865), his successor within the medieval field (*list 1).*

We know that two more hoards, one from Norway (deposited c.1130-50), and one with Kufic coins from Falster, were known to Ramus. This was also the case with a find of the Burgundian Heraclius medal from c. 1400, which at the time was believed to be contemporary with the reign of the Byzantine emperor, and which was demonstrated to the King personally *(list 2).* These three finds were never entered in the Register of Finds, but more than fifty types from the Norwegian hoard were included in the planned corpus of medieval Danish and Norwegian coins (Ramus and Devegge 1832/67, plate xxxviii; Galster 1965), while the Kufic coins were published in Copenhagen in a separate publication by a young oriental scholar (Lindberg 1830; Haupt 2008). This was because the Register of Finds had after all only been instituted by Ramus to demonstrate which coins entered the Cabinet's collection. It was left to Ramus' successors, especially C.J. Thomsen, to demonstrate the scientific possibilities which are inherent in such a register of finds.

English text revised by Elina Screen

Jørgen Steen Jensen
Den kgl. Mønt- og Medaillesamling
Nationalmuseet
Frederiksholms Kanal 12
DK-1220 København K

joergen.steen.jensen@natmus.dk